

УДК 342.511(477.8):929

Архімандрит Віктор (Бедь)

доктор філософії, доктор богослов'я, професор (м. Ужгород)

**ДОКТОР, ОТЕЦЬ АВГУСТИН ВОЛОШИН — ПРЕЗИДЕНТ
КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ: ВІХИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ**

Августин Волошин (1874–1945) є однією з найвизначніших постатей історії Закарпаття Чехословацького періоду (1919–1939). З його ім'ям пов'язане перш за все національно-культурне та політичне відродження закарпатських українців першої половини ХХ ст. Проте, в період радянської влади в Україні Августин Волошин був оголошений “ворогом народу”. Через це на дослідження його різнобічної діяльності було накладено “табу”, а у працях радянських істориків він зображувався виключно в негативному плані. Його зображували “запеклим українським буржуазним націоналістом”, “слугою кількох господарів”, “політичним авантюристом” тощо. Після розпаду СРСР та здобуття Україною державної незалежності відбувається переоцінка цінностей і повернення із забуття видатних постатей нашої історії, до яких, без сумніву, належить і Августин Волошин.

Августин Іванович Волошин народився 17 березня 1874 р. в с. Келечині Волівського округу (нині — Міжгірського району) на Закарпатті в сім'ї сільського священика. Рід Волошина походив із лібертинів (вільних селян) села Великі Лучки біля Мукачева. Дід Августина Іван був священником у Великих Лучках, батько у 1867 р. призначений священником у с. Келечин Марамороської жупи. Мати Августина Волошина Емілія Зомборі теж походила із священничої родини. В сім'ї було четверо дітей — Августин і три його сестри — Олена, Ольга й Елеонора. Незважаючи на те, що у 70-х рр. майже всі греко-католицькі священничі родини на Закарпатті були змадяризовані, у родині Волошинів свідомо трималися руських (українських) мови і звичаїв, розмовною мовою у сім'ї була місцева руська (українська) мова [1, 6]. Згодом цією мовою він користувався у своїй науково-практичній та політичній роботі.

Протягом 1883–1892 р. Августин Волошин навчається в Ужгородській гімназії. Цей навчальний заклад нічим не відрізнявся від решти подібних установ у тодішній Австро-Угорській монархії. Що являла собою Ужгородська гімназія у 80–90-х роках ХІХ ст., демонструє уривок з праці Володимира Бірчака: “...Уся наука в ужгородській гімназії — як загалом у всіх мадяронських гімназіях — мала одну головну ціль: виховати добрих мадяров. До досягнення сеї цілі мали служити всі предмети, а в першій лінії історія, землепис й само собою розуміється — історія мадярської літератури” [2, 8].

Незважаючи на посилення мадяризації, яка полонила Ужгородську гімназію, А. Волошин все-таки не вважав ці роки втраченими. Перш за все тому, що в ній викладали відомі на Закарпатті вчені і педагоги: Євмен Сабов, Іван Медвідь, Вікентій Займус. Що стосується останнього, то його лекції з латині мали особливо значний вплив на молодого Волошина. Професор В. Займус вчив, що слов'яни є древнім народом, а слов'янські мови стоять набагато вище за угорську. Пізніше ідея єдності всіх слов'ян буде проходити червоною ниткою через праці А. Волошина [3, 269].

Після закінчення гімназії греко-католицький єпископ Юрій Фірцак послав Августина Волошина як здібного учня на теологічний факультет до Будапештського університету ім. Пазманя. Провчившись рік у Будапешті, Августин Волошин захворів і повернувся до Ужгорода, де вступив до теологічного ліцею, який закінчив у 1896 р. [1, 7]. Цього ж року він одружився з дочкою професора Ужгородської гімназії Іриною Петрик, яка на все життя стала його надійною супутницею.

22 березня 1897 р. А. Волошин висвятився і став працювати капеланом Ужгородської Цегольнянської Преображенської церкви. Цього ж року, з 1 листопада, він розпочав педагогічну роботу в Ужгородській учительській семінарії. У 1899–1900 р. у Будапешті при високій педагогічній школі А. Волошин склав додаткові іспити і одержав диплом викладача фізики й математики горожанських шкіл, що дало йому право викладати і в учительській семінарії. У 1900–1917 р. він був звичайним професором семінарії, а з 1917 і до 1938 р. — її директором. Протягом довгих років педагогічної праці в семінарії А. Волошин викладав найрізноманітніші предмети — фізику, математику, граматику, стилістику, педагогіку, дидактику, логіку, психологію, методику, педагогічну психологію та ін., з усіх цих предметів написав шкільні підручники і став провідним ученим-педагогом краю [1, 7].

На кінець XIX століття припадає вихід у світ двох книг А. Волошина: “Методичної граматики” (1898) для народних шкіл та “Читанки для руської молоді” (1900) [4, 115]. Через 10 років за його підручниками будуть навчатися всі закарпатські діти: як учні шкіл, так і студенти вчительських семінарій.

Період 1900–1938 рр. був найбільш плідним у житті Августина Волошина. Саме в ці роки він зарекомендував себе як видатний педагог, активний просвітянин та видавець. В цей час А. Волошин активно займається політичною діяльністю, виступає одним із співзасновників нової політичної партії і представляє інтереси виборців у Чехословацькому парламенті. Вся його різнобічна діяльність була спрямована на благо свого народу, і завдяки їй А. Волошин здобув величезний авторитет.

Свою громадсько-культурницьку діяльність Августин Волошин почав з участі в роботі товариства ім. Василя Великого, заснованого ще у 1864 р. з ініціативи Олександра Духновича. У 80-х роках XIX ст. воно почало занепадати, і тільки після того, коли товариство очолили Василь Гаджега, Петро Гебей і Августин Волошин, його діяльність поживлюється. З ініціативи А. Волошина товариство придбало у 1899 р. друкарню і почало видавати художні твори, молитовники та іншу богословську літературу. Вийшов з друку “Буквар”, налагодився систематичний випуск газети “Наука” [5, 39]. Представники москвофільства та мадяронства в краї, не говорячи вже про австро-угорські власті, зустріли ініціативу Волошина з великими побоюваннями. Один із головних русифікаторів краю Євмен Сабов відкрито заявив Волошину: “Если би русини наші жили не під Карпатами, не коло Галичини, но дагде коло Сегедина, тогди би я знав виробити із них одну образцеву народність, но під Карпатами, близь до Львівського митрополита, опасна є руська культура” [5, 42].

Як повідомляє соратник Августина Волошина — Августин Штефан, стурбована мадярська влада мала намір закрити неугодне товариство. Тоді Волошин висунув ідею, що треба добровільно розпустити “Общество”, а його майно передати торговельному товариству, по відношенню до якого уряд діятиме тільки в рамках, дозволених законом [6, 37]. Так в 1902 р. виникло акціонерне товариство “Унію”, а при ньому друкарня і книгарня. Власниками “Унію” були Віктор Камінський і Августин Волошин. Як згадує А. Волошин, товариство “в перших порах не много заробляло, ібо от державних або городських інституцій роботи ізовсім не діставало, а із книг своїх молитвенників і учебников, у котрі капітал свій і позичені гроші інвестувало, лиш в дальших роках мало заробку. Єднако діло ішло все дальше вперед. Члени управи, директори друкарні, редактори газет і календаря, автори книг — всі працювали майже цілком безплатно для того, щоби подати інституції основи для ліпшої будучности” [5, 43].

Товариство видавало газету “Наука”, а також різноманітну релігійну літературу, зокрема, в 1911–1919 р. виходило “Село” — додаток до “Науки”. Починаючи з 1904 р. почали видаватися маленькі книжечки із серії “Поучительное чтение”, які могли придбати навіть незаможні люди. Ці та деякі інші видання відігравали значну роль у поширенні освіти серед краян. “Наука”, зокрема, закликала до створення кооперативів, читалень, вела постійну і цілеспрямовану боротьбу проти ал-

коголізму і розпутству. Без сумніву, завдяки саме “Науці” і Августину Волошину ще напередодні Першої світової війни на Закарпатті діяли близько 420 кооперативів та близьких їм за напрямом роботи товариств [3, 278]. Перший номер “Науки” вийшов в 1897 р. під редакцією віце-ректора Ужгородської духовної семінарії Юлія Чучки. Членами редколегії були Є. Сабов, П. Гебей, Ю. Жаткович, Е. Рошкович, В. Гаджега, В. Матяцков, І. Легеза, Ю. Станканинець, І. Мигалка, В. Легеза, І. Гошук, М. Немет, А. Волошин та ін. Наприкінці 1900 р. Ю. Чучка виїхав до США, і тоді обов’язки головного редактора виконував Августин Волошин. Лише незначний проміжок часу (з 6 червня 1901 р. до жовтня 1903 р.) редактором був Василь Гаджега [5, 61–62].

З 1 січня 1919 р. “Наука” виходила під назвою “Руська Країна”, а з вересня 1919 р. А. Волошин повернув газеті ім’я “Наука”, яку за допомогою товариства “Унію” він видавав до кінця 1921 р. Через непорозуміння між редактором і товариством у 1922 р. “Наука” була реорганізована і під назвою “Свобода” виходила до 1938 р. У 1923 р. А. Волошин писав, що “Свобода” “є тепер незалежною політичною газетою, котра підпирає християнський і народний напрям політики” [5, 64]. Разом з тим на шпальтах газети постійно з’являлися матеріали про діяльність осередків “Просвіти”, про різні акції представників народовецького напрямку тощо. Майже в кожному числі газети зустрічаються обширні статті з “мовної проблеми”, навколо яких постійно відбувалися дискусії.

Поступово газета “Свобода” стає все більше і більше політичним рупором національно-патріотичних сил на Закарпатті.

Як свідчать дослідження Миколи Вегеша, завдяки “Свободі” закарпатці дізналися про страшні часи, що настали для їх братів-українців під владою радянського режиму, зокрема, про голодомор 1932–1933 рр. та сталінські репресії 1930-х рр. [7].

З 15 червня 1938 р. газета “Свобода” почала виходити під новою назвою “Нова свобода” як орган Народно-християнської партії, а згодом — Українського Національного Об’єднання.

Августин Волошин був також одним із засновників і співпрацівників тижневика “Русин” (1920–1921) і щоденної газети “Русин” (1923), входив до редакційних комітетів газети “Українське слово” (1923–1938), журналів “Підкарпатська Русь” (1923–1938), “Кооператива” (1921–1924), “Учительський голос” (1929–1939), “Науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді” (1922–1938). За його редакцією в Ужгороді виходив щомісячний популярно-релігійний щорічний календар “Місяцеслов”, який виконував роль літературного альманаху, та журнал “Благовісник”.

А. Волошин у своїй всеохоплюючій діяльності виступив і як письменник. Він писав вірші, оповідання, п’єси. Поряд з цим займався критикою, даючи оцінки літературним творам, науковим книжкам. Сам переробляв і пристосовував чужі твори для місцевого читача. Його літературна діяльність не належить до високої літератури. Це типowo просвітянська творчість. Вона адресувалась конкретному реально існуючому в той час читачеві, слухачеві чи глядачеві. У складі цієї публіки були школярі, неписьменні або ледь писемні селяни, які у зрілому віці “тяглися до книги”.

А. Волошин видавав окремі свої твори під псевдонімами. Найбільш поширені з них: Іванович і Андрій Верховинський.

За зразком галицьких серійних видань А. Волошин розпочав у 1904 році видавати бібліотеку для молоді й селян під назвою “Поучительное чтение”. У збірку ввійшло 12 книжок. Для цієї серії письменник написав чотири твори на реально-повчальні теми: “Празники” (розповідь про релігійні свята, їх значення і походження), “Робінзон” (переказ відомого твору Д. Дефо), “Сорок казок” (збірка літературно опрацьованих казок), “Іцко і Яцко” (книжка анекдотів про п’яницю

Яцка та корчмара Іцка) [8, 40]. Цікавий зміст, художня форма, легкий стиль сприяли тому, що ці підручники розходилися поміж народом. Цим відіграли свою моралізуючу і просвітянську роль.

На зміну “Поучительному чтению” у 1913 р. за редакцією А. Волошина почала виходити нова серія під назвою “Читальня”. В цій серії протягом 1913–1918 р. вийшло п’ять книжок. Три з них написав сам редактор. Перша — це історична розповідь під назвою “Фабіола”. Друга книжка називається “Ворожба, або Не протився науці”. В ній поміщено морально-навчальні оповідання, у якій піддаються критиці народні забобони. Третє видання цієї серії має назву “Наш Страшний ворог”. Воно спрямоване проти такого соціального зла, як пияцтво. Цьому ж присвячена його художня праця “Паленка — згуба” (1924) [9, 320].

Августин Волошин також є автором ряду п’єс, таких, як “Маруся Верховинка”, “Князь Лаборець”, “Без Бога ні до порога” [10, 243–372] та ін. Потрібно відзначити, що А. Волошин в 20–30-х роках вважався заслуженим авторитетом в драматургії. Невипадково В. Гренджа-Донський, представляючи різні літературні жанри краю того часу, відносив до провідних драматургів одного А. Волошина.

Аналіз творів А. Волошина дає підставу стверджувати, що він не відривав історію і культуру Закарпаття від всього українського народу. В передмові до “Практичної граматики руського язика”, виданої в 1926 р., говорячи про самобутність української мови і відмінність її від інших мов, Августин Волошин відзначив: “Ми говоримо по-руськи (по-українськи. — *авт.*). Наш народ жиє не лиш на Подкарпатській Русі, но і за Карпатами: в Галичині і на Україні. Найбільше русинів жиє на Україні, зато наш народ зовсея і українським. Наш народ числить до 40 млн душ. Язык наш належить до слов’янських. Крім нашого, слов’янські язики суть ще: білоруський, російський (великоруський), словацький, чеський, польський, хорватський, сербський, словінський і болгарський” [11, 217].

Волошин є одним із ініціаторів заснування 9 травня 1920 р. товариства “Просвіта” на Закарпатті. Його головою було обрано Юлія Брацайка. Але Августин Волошин по праву вважається першим просвітянином. Велика його заслуга в тому, що “Просвіта” стала масовою організацією, яка охоплювала всі здорові сили українців краю. Про це говорять такі цифри: “Вже у 1923 р. було 4 філій і 80 читалень, які числили 4000 членів. У році 1935 було вже філій 10, 235 читалень з 16 550 членами. Бібліотека централі числить 7000 книг. Народних домів вибудовано до року 1935 централею в Ужгороді і 5 народних домів по селах” [12]. Слід відмітити, що “Просвіта” не одержувала жодної субсидії з боку чеських властей, а утримувалася за рахунок своїх членів. Двадцятирічне існування “Просвіти” — приклад самопожертви її членів в ім’я освіти, науки і культури краю.

Закарпатська “Просвіта”, яка проіснувала до березня 1939 р., проводила величезну національну культурно-освітню роботу, організовувала сотні читалень, самодіяльних хорів і драматичних гуртків тощо. А. Волошин спрямовував діяльність “Просвіти” на популяризацію української культури, мови, утвердження української національної свідомості. Визначному просвітянину, який працював заступником голови “Просвіти” до останніх днів її існування, належить велика заслуга у вихованні просвітянських кадрів, залученні до товариства учительства. Борець проти алкоголізму і розпутства, А. Волошин вважав, що “читальня повинна заступити торговицю і корчму, чтобы не мав тот селянин потреби ходити в “товариство нечестивих” [13].

Важлива роль Августина Волошина і в формуванні українських організаційних осередків учителів. Закарпатські вчителі в 1921 р. були об’єднані в “Учительське Товарищество Подкарпатской Руси”, яке поступово підпадало під вплив русофілів і наприкінці 20-х років було центром антиукраїнства. Переконавшись у тому, що подальше співробітництво з товариством стає неможливим, А. Волошин у 1929 р. засновує “Учительську Громаду” і стає її почесним головою. Кількість її членів по-

приєднати Угорську Русь до України [17, 106]. Проте цю злуку неможливо було здійснити внаслідок несприятливих воєнно-політичних подій.

Августин Волошин пояснив зроблений ним і його соратниками політичний вибір щодо приєднання Закарпаття до Чехословаччини. У “Споминах” він пише, що політична ситуація восени 1918 р. була незрозумілою, і все “зависіло от міжнародної обстановки” [5, 74]. 1 січня 1919 р. закарпатська делегація відвідала посла Чехословацької республіки в Будапешті М. Годжу і через нього просила, щоб територію Підкарпатської Русі окупувало чехословацьке військо. Після того, як 8 травня ЦРНР прийняла рішення про входження Закарпаття до складу ЧСР, делегація з 100 членів 20 травня 1919 р. передала це рішення Т. Масарику. Серед членів делегації був і Августин Волошин. Даючи інтерв’ю американській газеті “День” в 1923 р., А. Волошин пояснив це рішення наступним чином: “Чи могла Підкарпатська Русь і Американські русини при даних обставинах зділати лучший вибір, як соединитися в образі автономного штата з Чехословацькою Республікою?” “Мій коротенький отвіт такий: Не могла!” [18, 77]. Проаналізувавши всі можливі на той час варіанти вирішення проблеми закарпатських українців, А. Волошин сказав: “Пристали на се всі Ради прото, ібо тоді вже стало ясным, що соединеніє наших земель з западними русинами — невозможно. Географічні, економічні і культурні інтереси наші тягли нас до Чехословакії, де наділисьмеся найти братської підпори для свободного розвитку наших народних сил. Дотеперішній наш поступ доказує, що мимо всіх перепон, вибір сей був для нас единственно добрим” [18, 77–78].

Переважна більшість сучасних дослідників сходяться на тому, що входження Закарпаття до складу Чехословаччини було правильним кроком, адже ця держава справедливо вважалася однією з найдемократичніших у світі. Тут діяла багатопартійна система, розвивалася освіта і культура.

Як посол до Празького парламенту А. Волошин відстоював інтереси Закарпаття, провів там кілька помітних акцій. У 1926 р. він домігся введення на Закарпатті кооперативних законів, які захистили девальвовані після приєднання краю до Чехословацької республіки вклади закарпатських кооперативних спілок у будапештських банках. А. Волошин у парламенті розкрив наміри і зупинив агітацію деяких словацьких послів за перенесення столиці Підкарпатської Русі з Ужгорода до Мукачева, вигідну тим антизакарпатським силам, які хотіли приєднати Ужгород до Словаччини. Цю агітацію підтримували і закарпатські русофіли. У 1928 р. А. Волошин як посол домігся поширення на Закарпаття закону про конгруу — державну допомогу священикам [1, 11].

Неабияку роль відігравав Августин Волошин і в економічному відродженні Закарпаття, для добробуту народу якого він працював усе життя. Він розумів, що самостійність кожного народу залежить від економічно-господарської самостійності. Сприяв створенню численних кооперативів, відокремлював існуючі від колишнього угорського кооперативного союзу, заснував “Крайовий Кооперативний Союз”, був його головою. Велика заслуга А. Волошина полягає також і в тому, що він заснував Підкарпатський банк, першу всенародну кредитну установу, яку очолював, а також багато інших економічних установ і між ними асекураційне товариство “Бескид” в Ужгороді [3, 302].

Незважаючи на причетність А. Волошина до ряду важливих політичних подій Закарпаття міжвоєнного періоду, його тріумф як політика припадає на 1938–1939 рр., коли він був призначений прем’єр-міністром Підкарпатської Русі, а 15 березня 1939 р. обраний Президентом новопроголошеної незалежної держави Карпатської України.

Попри демократизм, притаманний Чехословацькій політичній системі, празький уряд постійно зводив з виконання своїх обіцянок щодо надання реальної політичної автономії Підкарпатській Русі, взятих на себе на Паризькій мирній

конференції 1919 р., мотивуючи тим, що закарпатці ще не “дозріли” до самостійного життя. Перший етап автономії був реалізований тільки 8 жовтня 1938 р. Це була перемога всіх політичних сил краю зокрема, і особисто Августина Волошина. Він неодноразово заявляв, що “в автономній Підкарпатській Русі наш нарід має бути паном своєї землі, а не рабом та погноєм чужих. Будемо вимагати сповнення всього того, що нашому народові по мирному договору й по законам належиться” [19, 87].

11 жовтня 1938 р. було сформовано перший автономний уряд Підкарпатської Русі, який очолював А. Бродій — представник русофільського напрямку в краї. Августин Волошин посів крісло державного секретаря. Однак, досить швидко з'ясувалося, що А. Бродій вже тривалий час проводив проугорську політику з метою відірвати Закарпаття від Чехословаччини і приєднати до святостефанської угорської корони. В цей час А. Волошин продовжував виконувати обов'язки голови УЦНР, яка знаходилася в опозиції до прем'єра. Після того, як 26 жовтня 1938 р. Андрія Бродія заарештувала чехословацька служба безпеки, новим прем'єр-міністром Прага призначила А. Волошина — лідера українського напрямку в краї [17, 125–126]. 27 жовтня 1938 р. Августин Волошин опублікував звернення, яке свідчило про чітку українську спрямованість його уряду: “Ми віримо, що великий 50 мільйоновий український народ підійме й надалі своє велике слово і не допустить, щоб наші віковічні вороги наклали на нас пута, знов садили нас в тюрми” [20]. Новий уряд було сформовано виключно з представників українського напрямку. Виняток становив хіба що Є. Бачинський.

Відчутного удару по Чехословаччині та Карпатській Україні завдав Віденський арбітраж 2 листопада 1938 р., внаслідок якого від краю до Угорщини відійшли Ужгород, Мукачєво і Берегово з прилеглими до них округами. Віденський арбітраж торкнувся п'яти округів — ужгородського, мукачівського, берегівського, севлюського та іршавського. Столицю Карпатської України довелося перенести до Хусту. Призначення А. Волошина прем'єр-міністром переконало Угорщину, що від нього годі чекати жодних територіальних поступок, не говорячи вже про передачу всього Закарпаття. А. Волошин прибув 2 листопада 1938 р. до Відня, однак участі в роботі арбітражної комісії не приймав [3, 307–308]. Як писав В. Гренджа-Донський, закарпатську делегацію “не на те закликали, щоб з ними радитися, але щоб їм доручити готовий присуд” [21, 163].

Уряду доводилося діяти в екстремальних умовах. Архівні джерела свідчать, що наприкінці 30-х років Карпатська Україна переживала глибоку економічну кризу, її соціально-економічне становище особливо погіршилось після Віденського арбітражу. Уряд А. Волошина намагався провести реорганізацію лісової промисловості, радикальні реформи в електроенергетиці. Важливе значення приділялось залученню іноземного капіталу. Протягом всього періоду існування Карпатської України велася активна робота по заключенню торговельних угод з Румунією, Німеччиною та Угорщиною. З ініціативи уряду А. Волошина було проведено кілька акцій допомоги населенню гірських районів краю. Рівень життя переважної більшості населення країни був надзвичайно низьким. На протязі всього періоду існування молоді автономної держави існувало безробіття, а також підвищення цін, спекуляція продуктами продовольства. Примітивним був розвиток медицини. Спроба уряду поліпшити соціальне становище місцевого населення до суттєвих змін не привела. Велика надія поклядалася на матеріальну підтримку організацій української еміграції, яка постійно надходила з США, Канади, країн Європи і Далекого Сходу [22].

Не легшим було внутрішньополітичне становище Карпатської України. Архівні документи свідчать, що уряду Карпатської України доводилось діяти в умовах, коли не припинялися напади на її територію угорських і польських терористів, постійно велася антиукраїнська і античеська ворожа пропаганда, справжня листівкова і радіовійна. Політичну кризу в краї поглиблювали суперечності між чеським

урядництвом і місцевим населенням, а також численні конфлікти в самому українському таборі. В 1938–1939 рр. зіткнулись між собою представники двох поколінь: молоді радикали-націоналісти, які вимагали від уряду рішучих дій, і старші за віком помірковані політики, які при допомозі маневрувань намагалися зберегти автономний статус краю [23]. Представником останніх був і Августин Волошин.

Незважаючи на складну міжнародну ситуацію, Августин Волошин готує “Проект організації Українського Університету в Закарпатській Україні”, “Закон про заснування Українського Державного Університету в Хусті”, “Меморандум в справі утворення на Підкарпатській Русі університету, а в першу чергу перенесення Українського Вільного Університету з Праги до Ужгороду” [24, 170–172].

Уже з перших днів свого прем'єрства А. Волошин почав орієнтуватися на Німеччину — єдину велику країну, яка обіцяла йому своє заступництво. Волошин все робив для того, щоб німецьке населення не відчувало ніяких проблем. Для того, щоб тримати під своїм контролем розвиток політичних подій в краї, до Хуста був призначений консулом німецький дипломат Гамількар Гофман. Закарпатцям було дозволено виїжджати на заробітки в Німеччину, що в деякій мірі зменшило безробіття. Наївно вірячи гітлерівським обіцянкам про допомогу, А. Волошин просив Г. Гофмана “передати... славному вождеві німецького народу... нашу щирю подяку і сердечний привіт”. Із вищенаведеного М. Вегеш робить висновок, що уряд, очолюваний А. Волошином, чітко притримувався пронимецької орієнтації, переслідуючи при цьому єдину мету: зберегти територіальну цілісність краю [3, 310–311].

20 січня 1939 р. А. Волошин дав дозвіл створити політичну партію під назвою Українське Національне Об'єднання (УНО). Всі інші партії, які діяли на території краю до цього часу, за рішенням Праги, були заборонені. 24 січня 1939 р. був іменований центральний провід УНО, який очолив Ф. Ревай. 27 січня було сформовано список послів до Союму Карпатської України. Список відкривав прем'єр-міністр Августин Волошин. На виборах до Союму 12 лютого 1939 р. із 92,5 % населення, що взяли в них участь, 92,4 % проголосували за УНО [3, 312–313].

Августин Волошин планував відкриття Союму провести в м. Рахові 2 березня 1939 р., однак президент ЧСР Е. Гаха сесії на той день не скликав. Він дозволив, врешті-решт, скликати Соїм 15 березня. Того дня перший в історії краю український парламент розпочав свою роботу. Ще напередодні його відкриття, 14 березня, А. Волошин проголосив самостійність Карпатської України, сповістивши про своє рішення Міністерство закордонних справ Німеччини. Шістьом засіданням Союму, які проходили протягом трьох годин одного дня, випала доля бути історичними, бо на них були прийняті історичної ваги документи — про незалежність, державний устрій, назву, мову, герб, прапор і гімн Карпатської України. Таємним голосуванням був вибраний президент. Ним став Августин Волошин, за якого проголосували всі послы [3, 313–314].

Соїм проходив у той час, коли угорська армія вже вторглася на територію Карпатської України. Молода незалежна держава припинила своє існування. Однак, незважаючи на це, саме виникнення Карпатської України як держави ще раз продемонструвало перед усім світом, що на Закарпатті живуть українці, які бажають мати свою державність разом з своїми братами з Великої України. Ідея соборності всіх українських земель відображена у меморандумі уряду Карпатської України від 24 жовтня 1938 р.: “Карпатська Україна — складова частина території українського народу. Тому її населення усвідомлює свої обов'язки, що постають перед ним у даний момент не лише стосовно своєї країни, але також стосовно всього українства” [17, 144].

Останні захисники Карпатської України 17 березня 1939 р. припинили опір. У краї встановився жорстокий окупаційний режим. Невдовзі А. Волошин зрозумів, що Гітлер дозволив Угорщині окупувати Карпатську Україну. І тому коли він

давав інтерв'ю кореспонденту Рейтера, то прямо заявив: “Німці ганебно нас обманули...” На цьому політична кар'єра Волошина закінчилася.

А. Волошин разом із своїм урядом залишили Хуст і 16 березня перейшли румунський кордон. Спочатку вони дісталися до Югославії і зупинилися в Белграді, потім А. Волошин разом з А. Штефаном поїхали до Загреба. Із Загреба 11 квітня виїхали до Відня, звідти до Братислави, Берліна і до Праги. У Празі А. Волошин жив постійно до дня свого арешту 20 травня 1945 р., пов'язавши свою долю з Українським Вільним Університетом, доктором філософії якого він став 30 жовтня 1938 р. Колегія професорів УВУ обрала А. Волошина професором педагогіки у 1938/39 навчальному році. До своїх обов'язків він приступив восени 1939 р., читав курси педагогічної методології, методики навчання мови та історії, навчання арифметики та природничих наук, укладав нові підручники У 1940/41 навчальному році його обрано продеканом філософського факультету. У квітні 1945 р. він стає ректором УВУ — останнім ректором празького періоду УВУ [1, 16–17].

Перед приходом до Праги Радянської армії на початку травня А. Волошин не зважив на умовляння близьких виїхати на Захід, залишився у Празі, де його і досягло всевидяче око НКВС. Вперше А. Волошина заарештовано 14 травня 1945 р. На цей раз його завезли в приміщення УВУ, забрали ключі від ректорської канцелярії та архіву і відпустили. Другий арешт А. Волошина органами НКВС відбувся 21 травня теж у його помешканні за адресою Прага-Сміхов, Под Ліпками, 11. Капітан Смершу Шибайлов доставив його на Делостржелецьку вулицю, де його було замкнено в тюремному підвалі. З Праги А. Волошина вивезли в московську тюрму Лефортово, потім перевели у Бутирську тюрму. В ув'язненні він перебував 52 дні. Після численних допитів, тюремних фізичних і моральних тортур А. Волошин помер 19 липня 1945 р. у Бутирській тюрмі на 72 році життя [1, 17].

Так трагічно обірвалося життя одного з найвидатніших українських діячів Закарпаття першої половини ХХ ст. У “Заповіті”, написаному 19 серпня 1944 р. в Празі, Волошин написав: “Лиш загальнохристиянська етика, що стоїть над народами й державами, може забезпечити й нашому народові почесне місце в родині цивілізованих націй” [25].

Ім'я визначного українського вченого-педагога, письменника, видавця, громадського та політичного діяча сьогодні увіковічено в багатьох назвах. Зокрема, іменем Волошина названа одна із центральних вулиць міста Ужгорода, а на будинку, де він жив і працював, встановлена меморіальна дошка. На одній з набережних міста стоїть пам'ятник визначному закарпатцю. Ім'я Августина Волошина носить один із закарпатських вищих навчальних закладів — Карпатський університет. Крім того, виявом державного визнання визначної постаті української історії є Указ Президента від 15 березня 2002 р. про присвоєння Августину Волошину помертню звання Героя України.

Література

1. Мишанич О., Чучка П. *Августин Волошин (1874–1945) Твори* // За ред. Волошина А. І. — Ужгород: Гражда, 1995.
2. Бірчак В. *Августин Волошин, его життя й діяльність*. — Ужгород, 1924. — С. 8
3. Вегеш М., Росак В. *Велич і трагедія Августина Волошина* // *Карпатика*. — № 24. — Ужгород, 2003.
4. *Волошин А. Початки національного пробудження на Підкарпатській Русі* // *Волошин А. І. Твори*. — Ужгород: Гражда, 1995. — С. 115.
5. *Волошин А. Спомини* // *Волошин А. І. Твори*. — Ужгород: Гражда, 1995. — С. 39.
6. Штефан А. *Августин Волошин президент Карпатської України*. — Торонто, 1977.
7. Вегеш М. М. *Газета “Свобода” про голод 1932–1933-х рр. на Україні* // *V Всеукраїнська конференція “Розвиток історичного краєзнавства в контексті національ-*

ного і культурного відродження (жовтень 1991 р.)”. Тези доповідей та повідомлень. — Київ—Кам’янець-Подільський, 1991. — С. 317; Вегеш М. М. Газета “Свобода” про сталінські репресії 30-х років // Актуальні та малодосліджені проблеми історії України. — № 3. — Ужгород, 1998. — С. 48–49.

8. Мишанич О. В. Література Закарпаття дорадянського періоду // Мишанич О. В. Карпати нас не розлучать. Літературно-критичні статті і дослідження. — Ужгород: Срібна Земля, 1993. — С. 40.

9. Мишанич О. В. Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття // Українські Карпати: Матеріали міжнародної наукової конференції “Українські Карпати: Етнос, історія, культура”. — Ужгород: Карпати 1993. — С. 320.

10. Волошин А. І. Твори. — С. 243–372.

11. Волошин А. І. Практична граматики руського язика // Волошин А. І. Твори. — С. 217.

12. Волошин А. Наш прапор // Свобода, 1933. — 27 липня.

13. Волошин А. Промова з нагоди 10-літнього ювілею прилучення Підкарпатської Русі до Чехословацької Республіки // Свобода, 1929. — 18 липня.

14. Волошин А. Виступ на II з’їзді Педагогічного Товариства Підкарпатської Русі 8 травня 1926 р. — С. 120–121.

15. Волошин А. Виступ на III з’їзді Педагогічного Товариства Підкарпатської Русі 6 жовтня 1928 р. // Волошин А. І. Твори — С. 122.

16. Штефан А. За правду і волю: Спомини і децю з історії Карпатської України. — Книга перша.

17. Вегеш М., Кляп М., Тарасюк В., Токар М. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України. — Ужгород: Карпати, 2009.

18. Волошин А. Інтерв’ю (Із газети “День” 1923 р., ч. 47) // Волошин А. Твори. — С. 77.

19. Волошин А. З першим числом українського щоденника // Волошин А. Твори. — С. 87.

20. Нова свобода. — 1938. — 27 жовтня.

21. Гренджа-Донський В. Щоденник // Твори Василя Гренджі-Донського. — Т. VIII. — Вашингтон, 1987. — С. 163.

22. Вегеш М. Карпатська Україна (1938–1939): соціально-економічний і політичний розвиток. — Ужгород, 1998. — С. 14–48.

23. Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. — Львів-Хуст. 2004. — С. 131–160.

24. Беднаржова Т. Августин Волошин — державний діяч, педагог-мислитель. — Львів: Основа, 1995. — С. 170–172.

25. Заповіт Волошина // Карпатська Україна. — 1994. — 14 квітня.